

Konverterade för att få studera

[Av Monika Larsson, ledamot Svenska kemisamfundets kemihistoriska nämnd]

Om Clara Immerwahr-Haber hade levat idag skulle hon troligen gjort en imponerande karriär och fått medicin mot depression.

Clara Immerwahr föddes år 1870 på en gård utanför Breslau som yngsta dottern i en välbärgad judisk familj. Clara gick i flickskola i Breslau. Där undervisade duktiga naturvetare från ett realgymnasium och Clara blev intresserad av kemi och fysik.

Clara ville inget hellre än ägna sig åt kemi på mer avancerad nivå. Efter en mödosam och tidskrävande komplettering av utbildningen i naturvetenskapliga ämnen och efter att ha konverterat till kristendomen hade hon undanröjt några av hindren för att få delta i undervisningen vid universitetet i Breslau. Men hon var fortfarande kvinna och tvingades söka dispens för varje kurs.

Ändå fick hon bara lov att delta som åhörare.

Clara började forska om kopparelektrodernas potential i lösningar av svårslösliga kopparsalter. Hon undersökte även svårslösliga silversalters lösligheter med

elektrokemiska metoder. Vid sin disputation år 1900 fick hon det näst högsta betyget, magna cum laude, särdeles berömlig. Hennes handledare var Richard Abegg. Han bortsåg från att Clara var kvinna, gav henne sitt helhjärtade stöd och förblev hennes vän och förtrogne fram till sin död i en ballongolycka 1910.

Ett år efter disputationen deltog Clara Immerwahr som enda kvinna vid en konferens om fysikalisk kemi i Freiburg. Där återsåg hon sin ungdoms svärmeri Fritz Haber, som hon träffat första gången under en danskurs i Breslau. Haber var den som lyckades förena luftens kväve med väte till ammoniak. Han blev förtjust, för enligt egen utsago hade han aldrig kunnat glömma Clara, som lät sig övertalas att gifta sig med honom.

Bröllopet stod i augusti 1901. Clara flyttade med Haber till Karlsruhe och i juni 1902 föddes sonen Hermann efter en besvärlig graviditet och en svår förlossning. Barnet var från början sjukligt. Paret hade inte råd att hålla sig med tjänstefolk och Clara hade uppenbarligen svårt att släppa kontrollen över hushållsarbetet. Det dröjde inte länge förrän hon kände sig djupt besviken på sitt liv.

När första världskriget bröt ut 1914 bodde familjen Haber i Berlin, där Haber ansvarade för framställningen av kväveföreningar. Han ägnade sig

även åt utveckling av stridsgaser, något som Clara hade invändningar mot, mest för att hon ogillade att försöksdjuren utsattes för lidanden.

Den 22 april 1915 skedde klorgasattacken i Ypres under Habers överinseende. Det fruktansvärda resultatet betraktades i Tyskland som en framgång och den ville Haber fira med en stor tillställning i hemmet i Berlin den 1 maj 1915. Den natten tog Clara sin mans tjänstepistol, gick ut i trädgården och sköt sig i bröstet. Sonen Hermann hörde skotten och gick ut och fann sin döende mor. Fritz Haber lämnade hemmet och den trettonårige sonen redan dagen därpå för att leda gaskriget på östfronten.

Claras självmord fick bara kortfattade kommentarer i pressen. Det skulle dröja till 1970-talet innan myten om hennes liv började byggas. Hon framställdes då som en feministisk kämpa för en humanistisk vetenskap och mot massförstörelsevapen. Dessvärre fanns det knappast något stöd för den bilden. I ett brev svar till den japanske kemisten Setsuro Tamaru från den 15 januari 1915 beskriver Clara hur tungt hennes liv varit den senaste tiden. "Fritz arbetar 18 timmar per dag och Hermann har varit sjuk sedan november. Själv har jag tagit hand om 57 stackars barn," skriver Clara. I sitt brev hade Tamaru ondgjort sig över den tyska politiken och det fasansfulla kriget. Clara svarade att hon var alltför okunnig om utrikespolitiska frågor för att ha en uppfattning. Hon beskrev sin vilja att hjälpa till och göra sig nyttigt för sitt land.

Det har spekulerats om orsakerna till Claras självmord. Var det makens översitteri och kvinnoaffärer som låg bakom eller var det hennes depressioner? Vid två tillfällen, 1906 och 1910, hade dessa krävt sjukhusvård. Depressioner är dödliga sjukdomar och de förekommer oftare i vissa familjer än i andra. Claras son Hermann, som bodde i USA, tog sitt liv 1946 och hans dotter Claire gjorde detsamma 1949.

Historien om Clara Immerwahr påminner oss om det vanskliga i att använda vår tids värderingar vid beskrivningen av historiska personer.

Clara Immerwahr innan hon blev gift Haber.